

3. *Забела, Т.І.* Панская гаспадарка на Беларусі ў другой палове XVIII веку і быт падданага сялянства / Т.І. Забела. – Мінск: Ін-т беларус. культуры, 1928. – 152 с.
4. *Мелешко, М.В.* Паншчына на Беларусі (Гісторыка-этнаграфічны нарыс з жыцця сялян міншчыны за прыгонам 1826–1857 гг.) / М.В. Мелешко // *Польмя*. – 1926. – № 4. – С. 106–129.
5. *Шлюбскі, А.* Паны і сяляне ў першай палове XIX ст. / А. Шлюбскі. – Мінск, 1924.
6. *Улащик, Н.Н.* Сельское хозяйство Литвы и Западной Белоруссии в первой половине XIX в.: (предпосылки крестьянской реформы 1861 года): автореф. дис. ... д-ра ист. наук / Н.Н. Улащик. – М., 1963. – 37 с.
7. *Чепко, В.В.* Сельское хозяйство в Белоруссии в первой половине XIX в. / В.В. Чепко. – Минск: Наука и техника, 1966. – 219 с.
8. *Мелешко, В.И.* Хозяйство крупных феодалов Восточной Белоруссии во второй половине XVII и в XVIII в. (до воссоединения с Россией): автореф. дис. ... канд. ист. наук / В.И. Мелешко. – Минск, 1972. – 35 с.
9. *Козловский, П.Г.* Крестьяне Белоруссии во второй половине XVII–XVIII в.: По материалам магнатских вотчин / П.Г. Козловский; под ред. Н.Н. Улащика. – Минск, 1969. – 203 с.
10. *Хиллута, В.А.* Землепользование и землевладение бывших помещичьих крестьян Гродненской губернии в середине XIX века (40-е – начало 70-х гг.): автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / В.А. Хиллута. – Минск, 1982. – 22 с.
11. *Голубев, В.Ф.* Землевладение и землепользование крестьян Белоруссии во второй половине XVI–XVIII вв.: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / В.Ф. Голубев. – Минск: АН БССР, Ин-т истории, 1987. – 20 с.
12. *Загоруйская, О.Э.* Реформа государственной деревни Белоруссии: (30–50-х гг. XIX в.): автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / О.Э. Загоруйская. – Минск, 1987. – 17 с.
13. *Анищенко, Е.К.* Земельные отношения в восточной Белоруссии во второй половине XVIII – начале XIX вв.: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / Е.К. Анищенко. – Минск: АН БССР, Ин-т истории, 1989. – 21 с.
14. *Груцо, И.А.* Крестьянское хозяйство Белоруссии в первой половине XIX в.: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / И.А. Груцо. – Минск: Мин. гос. пед. ин-т им. А.М. Горького, 1989. – 20 с.

SUMMARY

The Belorussian Soviet historiography of agrarian history of the end of the 18th – the first half of the 19th century is considered in the article. The literature on an indicated issue (from the 20-ies up to the the end of the 80-ies of the 20th century) is analyzed and the periodization of the Soviet historiography of agrarian issues is given. The basic trends and approaches of agricultural research of a certain period of the history of Belarus are outlined. It is concluded that the extensive and thorough research on an indicated issue were conducted during the Soviet period, which became the basis for further analysis of the agrarian history of Belarus of the end of 18th – the first half of the 19th century in the modern period from the point of view of different methodological approaches.

Паступіў у рэдакцыю 11.10.2013 г.

УДК 930(47)«18»

У.М. Завальнюк,

кандыдат гістарычных навук, ксёндз-магістр, настаўніца
Мінскага касцёла Святога Сымона і Святой Алены

АДЛЮСТРАВАННЕ ПРАБЛЕМЫ ПОСТУ Ё РАСІЙСКОЙ ГІСТАРЫЯГРАФІІ ДРУГОЙ ПАЛОВЫ XIX СТ.

Другая палова XIX ст. вызначаецца шматлікімі ўзрушэннямі, а таксама рэформамі, якія адбываліся па ўсіх кірунках развіцця грамадства: палітычным, эканамічным, сацыяльным і духоўна-культурным. Варта адзначыць, што на працягу пэўнага часу прадметам гістарычнай навукі з'яўлялася вывучэнне палітычнай гісторыі (гісторыі імперый, дынастый і г. д.). Толькі ў эпоху крушэння феадалізму і станаўлення капіталізму прадмет даследавання быў значна пашыраны. У яго сферу былі ўключаны пытанні сацыяльна-эканамічнага развіцця, культурныя і духоўныя праблемы народаў, якія насялялі тэрыторыю Расійскай імперыі.

Прадмет даследавання расійскай гістарыяграфіі ў XIX ст. вызначаўся даволі вузкімі рамкамі пазнання. Толькі з сярэдзіны стагоддзя нароўні з палітычнай гісторыяй стала вывучацца сфера сацыяльна-эканамічных з'яў, якія разглядаліся з боку іх знешніх форм (гаспадарка натуральная, таварна-грашовая і г. д.), а ход сацыяль-

нага развіцця трактаваўся як буржуазны рэфармізм. Даследаванні ў галіне гісторыі хрысціянства і Рускай Царквы як асаблівай дысцыпліны таксама цалкам належаць XIX ст. Навуковая дзейнасць гісторыкаў па вышэйпазначанай праблематыцы актывізавалася ў 60-х гг. XIX ст.

У 1861 г. у Расійскай імперыі было адменена прыгоннае права. Рэформы ў судзе, адукацыі, друку і ваеннай справе атрымалі назву «Вялікіх рэформаў». Вынікам укаранення іх у жыццё стала якаснае змяненне сацыяльна-палітычных адносін, тэмп росту эканомікі, узнікненне новых сацыяльных структур. Праваслаўная Царква таксама была вымушана ўбудоўвацца ў сацыяльныя пераўтварэнні, якія ініцыяваліся ўрадам, і рабіць пэўныя захады ў правядзенні рэфармавання ў духоўнай сферы.

Знакавай вяхой у гісторыі Царквы ў цэлым і царкоўна-гістарычнай навукі ў прыватнасці стала апублікаванне ў 1867 г. новых статутаў духоўных вучылішч, семінарыяў, а ў 1869 г. статута духоўных акадэміяў.

Новы статут для духоўных акадэміяў, выдадзены і ўведзены ў дзеянне 30 мая 1869 г. (так званы «Макариевский»), ініцыятарам і галоўным рэдактарам якога быў высокапраасвяшчэнны Макарый (пасля мітрапаліт Маскоўскі), падзяліў духоўныя акадэміі на 3 аддзяленні: багаслоўскае, царкоўна-гістарычнае і царкоўна-практычнае. Гэтыя новаўвядзеныя станоўча паўплывалі на развіццё царкоўна-гістарычнай навукі. Гісторык царквы А.П. Лебедзеў ахарактарызаваў другую палову XIX ст. як «бясспрэчную эпоху ў развіцці царкоўна-гістарычнай навукі ў Расіі».

Студэнты, якія запісаліся на царкоўна-гістарычнае аддзяленне, на працягу чатырох гадоў сталі займацца выключна гістарычнымі навукамі. Неўзабаве ў некаторых акадэміях (у Маскоўскай) яно зрабілася самым папулярным і было перапоўнена слухачамі. Але важней за ўсё тое, што статутам было ўведзена правіла, каб ступень магістра багаслоўя давалася толькі за надрукаванае сачыненне, публічна абароненае ва ўстаноўленым парадку. Што ж датычыцца ступені доктара багаслоўя, то гэту ступень сталі прысуджаць у акадэміях, дзе пры абароне вучоных ступеней былі ўведзены такія ж правілы, якія існавалі ў рускіх універсітэтах [1, с. 412]. Неабходна адзначыць, што ў выніку рэформы была дадзена магчымасць выкладання ў духоўных акадэміях грамадзянскім асобам, якія не прынялі пострыг. Новае пакаленне прафесуры ў большай ступені адгукнулася на змены ў грамадскім жыцці гэтага перыяду і стала правадніком новых ідэйных устаноў у сценах акадэміяў [2, с. 74].

У «вызваленчую эпоху» паўстала пытанне аб удзеле духавенства ў грамадскім жыцці, аб адносінах Царквы да свецкай культуры, а веравучэння – да праблем сучаснасці. На 60-я гг. прыпадае пачатак зараджэння рускай царкоўнай прэсы. Ажыўленне царкоўнага жыцця прывяло да ўзнікнення часопісаў, спецыяльна прысвечаных падзеям у епархіях, – «Епархіяльных ведомостей». Царква ва ўласных перыядычных выданнях імкнулася асвятляць палітычныя, сацыяльныя і культурныя пытанні з хрысціянскіх пазіцый. Дзякуючы гэтым часопісам стваралася царкоўная грамадскасць. Епіскапы, манахі, парафіяльныя святары і свецкія асобы заяўлялі, што Царква гатова падтрымліваць рэформы, аднак яна «не рэфармуе свет, а спрыяе рэформам, якія карысны чалавеку».

Усё гэта рухала наперад царкоўна-гістарычную навуку. З'явілася значная колькасць як магістарскіх, так і доктарскіх навуковых дысертацый па тэалагічных пытаннях. Варта адзначыць, што некалькі раней, да выдання статута духоўнай акадэміі, у 1863 г. быў прыняты статут расійскіх універсітэтаў. У развіцці гісторыі Царквы ён адметны тым, што ўпершыню ў кола

прадметаў выкладання на гісторыка-філалагічных факультэтах унесена «Гісторыя Царквы».

На думку А.П. Лебедзева, даволі хутка царкоўна-гістарычная літаратура стала запаўняць пустату, якая адчувалася ў гэтай галіне. У духоўных часопісах стала з'яўляцца шмат царкоўна-гістарычных артыкулаў, часам вельмі каштоўных. Навуковец сцвярджаў, што неабходна звярнуць увагу на характар той царкоўна-гістарычнай манаграфічнай літаратуры, якая з'явілася пад уплывам акадэмічнага статута 1869 г., а таксама на якасць царкоўна-гістарычных артыкулаў, што публікаваліся ў духоўных часопісах. З'явіліся шматлікія кірункі ў распрацоўцы і поўным разуменні кола царкоўна-гістарычных пытанняў. Калі раней творы царкоўна-гістарычнага зместу пісаліся па адным шаблоне і ўяўлялі сабой цяжкую ўніформу, то зараз іх разнапланавасць заняла месца ранейшай аднастайнасці. Пункты гледжання сталі вызначацца не вывучаемымі прадметам, а тымі асобамі, якія пішуць пра гэты прадмет.

Узнікла магчымасць самому даследчыку, незалежна ад прадмета пра які ён піша, вызначаць, як ён напіша, з якіх бакоў адлюструе прадмет, куды схіляцца яго сімпатыі і антыпатыі. З'явілася тое, што прынята называць напрамкамі. Але, вядома, справа не дайшла да таго, каб зарадзіліся так званыя навуковыя школы на манер заходніх – рымска-каталіцкіх і пратэстанцкіх. Аднак можна пагадзіцца з пунктам гледжання гістарыёграфа, што дзень з'яўлення ў свет статута можна лічыць днём нараджэння царкоўна-гістарычнай літаратуры ў Расіі. Царкоўна-гістарычная навука выйшла за межы навучальных устаноў і зрабілася падзеяй грамадскага значэння ... [1, с. 413]

У выніку плённага ўплыву акадэмічнага і ўніверсітэцкага статутаў навукова-даследчыя пошукі ўвасобіліся ў дзясятках фундаментальных прац па гісторыі хрысціянства і рускага праваслаўя. Шэраг знакамітых навукоўцаў другой паловы XIX ст. у галіне агульнай гісторыі Царквы прадстаўлены прафесарамі Пецярбургскай духоўнай акадэміі (І.Я. Траецкім [3], В.В. Болатавым [4], Ф.А. Курганавым [5]), Маскоўскай духоўнай акадэміі (А.В. Горскім [6], А.П. Лебедзевым [1; 7]), Маскоўскага ўніверсітэта (А.М. Іванцовым-Платонавым [8–9], А.П. Лапухіным [10]). У галіне гісторыі рускага праваслаўя – Я.Е. Галубінскім [11], П.В. Знаменскім [12], А.П. Дабраклонскім [13].

Як правіла, тэма посту¹ ў працах вышэйпералічаных гісторыкаў даследавалася ў кантэк-

¹ Пост у некаторых рэлігіях – гэта ўстрыманне на пэўны перыяд ад прыняцця ўсякай ежы або асобных яе відаў, адзін з важнейшых сродкаў царкоўнай рэгламентацыі жыцця вернікаў, паглыблення іх рэлігійнасці [14]; духоўнае і фізічнае ачышчэнне і адраджэнне [15].

сце агульнай гісторыі Царквы і гісторыі права-слаўя. Адзначым агульнае для царкоўнай гістарыяграфіі – царкоўна-гістарычная навука стаяла на правідэнцыялісцкіх пазіцыях, развіццё якіх знайшло адлюстраванне ў гістарыясофіі Аляксандра Васільевіча Горскага і ўвасобілася ў своеасаблівым царкоўным гістарызме. Навуковец больш за сорок гадоў працаваў у Маскоўскай духоўнай акадэміі, вядомы ў расійскай гістарыяграфіі як царкоўны гісторык з вучоных-заснавальнікаў крытычнага метаду ў распрацоўцы раннехрысціянскай і старажытнарускай дагматыкі. Знакаміты багаслоў заклаў падмурак для развіцця гістарычных прынцыпаў выкладання хрысціянскай дагматыкі. Як педагог, ён выхаваў некалькі пакаленняў службыцеляў Царквы [16, с. 3]. А.В. Горскі лічыў, што «...дагматычная тэалогія і гістарычны правідэнцыялізм зліваюцца ў дагматычнай канцэпцыі гістарычных ведаў, дзе як догмат, так і гісторыя з'яўляюцца для даследчыка часткай Божай задумы, “наканаванай чалавецтву”». Такім чынам, пазнанне гісторыі становіцца бясконцым набліжэннем да пазнання волі Божай, якая адкрываецца ў гістарычным працэсе. У пастулатах вывучэнне зводзіцца да разумення догмату ў кожны асобны гістарычны перыяд, у гісторыі – да паглыблення гістарычных ведаў за кошт максімальнага ахопу факталагічнага матэрыялу [2, с. 187].

Яскравым прыкладам з'яўляюцца акадэмічныя лекцыі А.В. Горскага «Гісторыя евангельскай Царквы Апостальскай». Аўтар на падставе крытычнага аналізу значнай колькасці крыніц I–III стст. даказвае, што станаўленне і развіццё посту як практыкі мае на мэце садзейнічаць панаванню ў хрысціяніне духоўна-маральных памкненняў над пачуццёвымі. Гэта актуальна і для сучаснай Царквы. У главе «Стан вучэння ў Царкве Апостальскай» аўтар звязвае станаўленне практыкі посту з развіццём аднаго з «асаблівых устанаўленняў, практыкаванняў і дзеянняў набожнасці» – аскетызмам [6, с. 448]. Сам жа аскетызм засноўваецца на прыкладзе Ісуса Хрыста (Мф. 4:2) і апосталаў (Дзн., 13 і 14 гл.). Дэталёва прааналізаваўшы працы царкоўных пісьменнікаў старажытнасці (Амброзія, Іпаліта, Тэртуліяна, Яўсея, Епіфана), аўтар паказвае на адзінства абрадаў і практыкі іудзейскай і хрысціянскай апостальскай практыкі. Гэта абгрунтавана тым, «... што яны (хрысціяне) яшчэ не зусім пакінулі свае ранейшыя іудзейскія абрады і ўзаконенні старцаў». Што датычыцца «старажытнасці адрознівання ежы ў пастах, мы маем ... правіла (кн. V. гл. 18) наступнага зместу: пасціцеся (шэсць дзён перад Вялікаднем) і не ўжывайце ў ежу нічога, акрамя хлеба, солі, раслін і чыстай вады ... » [6, с. 454].

А.П. Лебедзеў у гістарыяграфічным аглядзе прац па гісторыі хрысціянства другой паловы XIX ст. адзначаў: «Горскі быў перакананы, што царкоўная гісторыя як навука падлягае агульным законам гістарычнай ісціны наогул. ... Ісціна царкоўна-гістарычная ёсць ісціна безадносная. ... Царкоўны гісторык здабывае яе, кіруючыся тымі ж спосабамі, якімі дасягаецца кожная гістарычная ісціна» [7, с. 454].

Тэма посту знайшла адлюстраванне і ў працах самога А.П. Лебедзева, які больш за дваццаць гадоў загадваў кафедрай старажытнай царкоўнай гісторыі Маскоўскай духоўнай акадэміі. Ён вядомы як аўтар прац па гісторыі Візантыйскай Царквы і гістарыяграфіі царкоўнай гісторыі. Пры ацэньванні гісторыкаў хрысціянства навуковец зыходзіў з крытэрыяў, якія сталі яго даследчыцкімі прынцыпамі: аб'ектыўнасць аўтара (непрадузятасць і беспартыйнасць), уважлівасць падчас працы з крыніцамі, усебаковы аналіз фактаў, карэктнасць вывадаў, уменне бачыць за звычайнымі акцыдэнтамі глыбінныя сувязі і заканамернасці і выяўляць самыя разнастайныя фактары, якія ўплываюць на ход падзей.

Тэма посту ў аўтарскіх даследаваннях А.П. Лебедзева разглядаецца ў кантэксце вывучэння старажытнай Царквы. Навуковец акцэнтуюе ўвагу на тым, што ў гісторыі чалавецтва пост не з'яўляўся выключнай прыналежнасцю хрысціянства. Ён быў важнейшай складовай часткай рознага кшталту прысвячэнняў, містэрыяў і г. д. у асірыйцаў, егіпцянаў і грэкаў. У гісторыі іудаізму адзін ўсенародны пост, усталяваны законам у старазапаветныя часы, «дзень ачышчэння», вырастае да некалькіх дзясяткаў. Іудзейскі Талмуд стварае ўжо цэлую сістэму посту.

Посніцтва ў старажытным хрысціянстве адрозніваецца суровасцю і строгасцю (посных дзён налічвалася ад 180 да 196). Захаванне грамадскага посту прадпісвалася і жорстка рэгламентавалася царкоўнымі правіламі. Спасылаючыся на старажытнахрысціянскія крыніцы, А.П. Лебедзеў асаблівую ўвагу надае прадпісанням адносна посту, якія ўжываюцца Царквой у прыватных выпадках у мэтах пакарання або лячэння душы [1, с. 189–195]. Неабходна адзначыць адметную рысу прац вучонага – даходлівасць апавядання для шырокай публікі. Яго кнігі і сёння з'яўляюцца даступнымі і пазнавальнымі для чытача, пры гэтым усе яны адпавядаюць узроўню сучаснай навукі.

Інакш сучаснікамі ацэньваліся працы прафесара старажытнай царкоўнай гісторыі Санкт-Пецярбургскай духоўнай акадэміі В.В. Болатова: «Так коротка і ў той жа час так змястоўна і дакладна характарызаваць цэлыя багаслоўскія напрамкі з іх часам вельмі тонкімі адценнямі, і так сцісла і дакладна падсумоўваць сут-

насць і адценні меркаванняў айцоў Царквы ... мог толькі вучоны, які адчувае сябе поўным гаспадаром у сваёй галіне». Але для звычайнай адукаванай публікі навуковыя працы В.В. Болатавы былі ў вышэйшай ступені цяжкія і «неудовоўпрыемлемы» [4, с. VII]. Навуковыя інтэрэсы вучонага галоўным чынам звязаны са старажытнай гісторыяй Цэркваў – Копскай, Эфіопскай, Сіра-Персідскай. Тэма посту закранаецца В.В. Болатавым у другім томе выдання «Лекцыі па гісторыі Старажытнай Царквы», дзе аўтар у раздзеле «Унутранае жыццё Царквы: высвятленне дагматычнага вучэння і пачаткаў царкоўнай дысцыпліны і абраду» даследуе спрэчкі пра час святкавання Вялікадня.

Рознасць паміж малаазіяцкімі Цэрквамі, з аднаго боку, і ўсімі іншымі, з другога, з-за якой ішла спрэчка, тычылася ўласна дня святкавання Вялікадня. Малаазіяцкія хрысціяне заканчвалі пост і святкавалі Вялікдзень на 14-ы дзень (першага веснавога луннага) месяца (нісана, у дзень законнага старазапаветнага Вялікадня), на які б дзень тыдня лічба 14 ні прыпадала. Усе іншыя Цэрквы «па апостальскім паданні» заканчвалі пост выключна ў нядзельны дзень. Далей, спасылаючыся на Ірынея, В.В. Болатавы канстатуе, што велікодны пост у розных Цэрквах меў сваю працягласць (42-гадзіны, адзін дзень, два і больш). Ён жа мог мець адрозненні і ў самой форме святкавання. Заходнія хрысціяне (роўна як і іншыя, не малаазіяцкія) мелі перад Вялікаднем строгі пост (у пятніцу і суботу), затым чуванне (з суботы на нядзелю), з якімі было спалучана чаканне другога прышэсця Хрыстова. Па звестках пра «четырнадцятніках» (пазнейшых, але зацята кансерватыўных прадстаўніках малаазіяцкага абраду), малаазіяцкія хрысціяне 14 нісана трымалі строгі пост, а вечарам таго ж дня здзяйснялі свята Вялікадня і Еўхарыстыю, чым усё і абмяжоўвалася [4, с. 430].

У кантэксце даследаванняў «Станаўленне і развіццё старажытнага хрысціянства» разглядалі праблему посту прафесары расійскіх духоўных акадэміяў, якія працавалі ў галіне агульнай царкоўнай гісторыі (І.Я. Траецкі, Ф.А. Курганавы, А.М. Іванцоў-Платонаў, А.П. Лапухін). Як правіла, гэта рэканструкцыі посту з апорай на рэдкія грэчаскія і лацінскія крыніцы першых стагоддзяў нашай эры, якія падвяргаліся дэталёваму аналізу. Так, А.М. Іванцоў-Платонаў, вывучаючы традыцыі станаўлення тыднёвага цыкла хрысціянскага посту і спасылаючыся на «Пастановы Апостальскія», адзначае, што дні (серада і пятніца) вылучаюцца ўжо ў першым стагоддзі як дні пакаяння, жалбы і посту. Менавіта з гэтымі днямі спалучаліся ўспаміны аб выдачы Ісуса Хрыста на смерць (серада) і распяцця яго (пятніца)» [8, с. 211–212].

Гісторыкі, якія спецыялізаваліся ў галіне даследаванняў рускага праваслаўя (Я.Е. Галубінскі, П.В. Знаменскі, А.П. Дабраклонскі), закрулі тэму посту таксама ў кантэксце, але ўжо гісторыі Рускай Праваслаўнай Царквы. «Гісторыя Рускай Царквы» Я.Е. Галубінскага і сёння лічыцца аўтарытэтным даследаваннем у гэтай галіне. Навуковец быў адным з лепшых вучняў прафесара А.В. Горскага, дзелавыя сувязі з якім сталі важнай вяхой у яго духоўным і прафесійным станаўленні. Сістэматычны крытыцызм быў асноўным навукова-гістарычным пастулатам Я.Е. Галубінскага. У расійскай царкоўнай гістарыяграфіі дамінуе пункт гледжання, што навуковая гісторыя ў Я.Е. Галубінскага – гэта суцэльная і спрадвечная крытыка, якая ўсё ахоплівае сабой. Їм крытычна перагледжаны да самага канца набытак матэрыяльных даных і навуковых тэорый, узважана і ацэнена кожная дэталё з акуратнасцю і дбайнасцю, усе меркаванні і заключэнні правераны дакументальна і падрабязна [17].

У Я.Е. Галубінскага тэма пасніцтва адлюстравана ў «Дадатках да глаў» першага тома «Пост і спрэчкі аб ім у нас. Ежа на працягу ўсяго года і правілы адносна яе ...», дзе аўтар падрабязна, са спасылкай на першакрыніцы, падвяргае яе глыбокаму крытычнаму аналізу [11, с. 463–476]. Прыкладам новага выкладання гісторыі Рускай Царквы становіцца «Кіраўніцтва да царкоўнай гісторыі» прафесара П.В. Знаменскага, якое выйшла ў 1871 г. Разглядаючы магчымасць развіцця грамадства праз асвету, навуковец бачыць тым самым мажлівасць грамадскага самаразвіцця, не звязанага з Боскім умяшаннем. У сваіх царкоўна-гістарычных пошуках П.В. Знаменскі кіраваўся разглядам эвалюцыі ў культурным і грамадска-эканамічным жыцці ўсіх пластоў рускага грамадства, узяўшы за аснову колькасную перавагу сялянства [12, с. 8].

А.П. Дабраклонскі – вучань па Маскоўскай духоўнай акадэміі Я.Е. Галубінскага, В.В. Ключэўскага, А.П. Лебедзева – настойліва вырашаў вызначаныя часам задачы завяршэння і абнаўлення агульнага курса гісторыі Рускай Царквы. А.В. Карташоў адзначае, што за перыяд з 1884 па 1893 г. ён паспеў напісаць і надрукаваць «Кіраўніцтва», карыснае і для студэнтаў, і для выкладчыкаў, і для багасловаў, і для свецкіх чытачоў. Даследаванне А.П. Дабраклонскага не толькі адлюстроўвала на ўзроўні сучаснай яму навукі назапашаны матэрыял дысцыпліны, дзе дэталёва вывучана практыка станаўлення і развіцця пасніцтва ў рускім грамадстве, але і ўводзіла ў літаратуру прадмета велізарны даведачны матэрыял. Пасля вучонага ніхто з духоўна-акадэмічных спецыялістаў, ні іншых рускіх навукоўцаў не браўся за напісанне новай агульнай гісторыі Рускай Царквы [18, с. 36–37].

Такім чынам, расійская царкоўная гістарыяграфія XIX ст. з сярэдзіны стагоддзя значна пашырыла межы даследавання. Актывізацыя даследчай дзейнасці прыпадае на 60-я гг. XIX ст. У выніку ўплыву акадэмічнага (1869 г.) і ўніверсітэцкага (1863 г.) статутаў навукова-даследчыя пошукі ўвасобіліся ў дзясятках фундаментальных прац па гісторыі хрысціянства і рускага праваслаўя. Даследаванні і артыкулы набылі разнастайны характар. З'явіліся адметныя кірункі ў распрацоўцы і ўсведамленні тых ці іншых царкоўна-гістарычных пытанняў. Тэма поспітства ў даследаваннях расійскіх гісторыкаў, як правіла, разглядалася ў кантэксце вывучэння агульных праблем станаўлення і развіцця хрысціянства, а таксама Царквы. Рэканструкцыі посту рабіліся з апорай на грэчаскія, лацінскія і славянскія крыніцы, якія падвяргаліся дэталёваму крытычнаму аналізу.

Пануючы ў царкоўна-гістарычнай навуцы, правідэнцыялізм напаяняецца новым зместам. Гісторыкі хрысціянства, Царквы, не адыходзячы ад канона царкоўна-гістарычных традыцый, паступова замяняюць яго апалагетычную складовую на навукова-ацэначную. Навукоўцам у сваіх даследаваннях (з рознай ступенню рэалізацыі намечанага) удалося, не змяняючы знешніх форм гістарыяграфічнага канона, змяніць яго ўнутраную, паняццёвую частку. Падобныя светапоглядныя змены былі непазбежныя. Рост навуковых ведаў у гэты перыяд, логіка саміх рэчаў выліваліся ў стыхійны прыродазнаўчы матэрыялізм.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Лебедев, А.П. Церковная историография в главных ее представителях с IV века по XX / А.П. Лебедев; под ред. М.А. Морозова. – СПб.: Алетей, 2001. – 500 с. – (Византийская библиотека. Исследования).
2. Солнцев, Н.И. Провиденциальная историческая концепция в трудах русских историков-клириков XVIII–XIX вв. / Н.И. Солнцев – Нижний Новгород: Изд-во ННГУ, 2005. – 200 с.
3. Троицкий, И.Е. Очерк истории Восточной Церкви по разделению ее с Западной до настоящего времени (IX–XIX вв.) / И.Е. Троицкий – СПб.: Лит. Траншея, 1877. – 200 с.
4. Болотов, В.В. Лекции по истории Древней Церкви В 4 т. Т. 2. История Церкви в период до Константина Великого / В.В. Болотов; посмерт. изд. под ред. проф. А. Бриллиантова. – М., 1994. – С. 474 (Репринтное воспроизведение издания: СПб., 1907).

5. Курганов, Ф.А. Немецкий католицизм / Ф.А. Курганов // Православный собеседник. – 1874. – Ч. 3. – 384 с.
6. Горский, А.В. История евангельская Церкви Апостольской / А.В. Горский. – М.: Свято-Троицкая Сергиевская лавра, 1902. – 460 с.: I, IV.
7. Лебедев, А.П. Церковно-исторические повествования общедоступного содержания и изложения: Из давних времен Христианской Церкви / А.П. Лебедев. – СПб.: «Изд-во Олега Абышко», 2004. – 288 с. (Серия «Библиотека христианской мысли. Исследования»).
8. Иванцов-Платонов, А.М. Древняя церковная история: Курс лекций, читанных ... в 1888/89 учеб. году. – М.: Лит. Александровской, 1890. – 523 с.: VII.
9. Иванцов-Платонов, А.М. О римском католицизме и его отношении к православию: Очерк истории вероучения, богослужения, внутреннего устройства Римско-Католической Церкви и ее отношении к православному Востоку. – М.: О-во распротр. полезн. кн. 1869–1870. – Подзаг. Ч. 2: Очерк истории папства и рассмотрение римского учения о папской власти.
10. Толковая библия, или Комментарии на все книги Св. Писания Ветхого и Нового Завета. В 12 т. / под ред. А.П. Лопухина. – М.: ТЕРРА, 1997.
11. Голубинский, Е.Е. История Русской Церкви / Е.Е. Голубинский. В 4 т. Т. 1. Вторая половина тома. – М.: Крутицкое патриаршее подворье, 1997. – 926 с.: XVIII.
12. Знаменский, П.В. Руководство по истории Русской Церкви / П.В. Знаменский. – М.: Крутицкое патриаршее подворье, 2001. – 936 с.
13. Доброклонский, А.П. Руководство по истории Русской Церкви / А.П. Доброклонский. – М.: Крутицкое патриаршее подворье, 2001. – 936 с.
14. Беларуская энцыклапедыя. У 18 т. Т. 12: Палікарт–Праметэй / рэдкал. Г.П. Пашкоў і інш. – Мінск: БелЭн., 2001. – 560 с.
15. Завальнюк, В. Не хлебом единым / В. Завальнюк. – Мінск: Римско-Католический приход Св. Симона и Св. Алены, 2012. – 524 с.
16. Мельков, А.С. Жизненный путь и научное наследие протоиерея А.В. Горского / А.С. Мельков. – М.: Пашков дом, 2006. – 216 с.: ил. – (Духовные чтения)
17. Глубоковский, Н.Н. Академик Е.Е. Голубинский / Н.Н. Глубоковский. – Режим доступа: <<http://www.golubinski.ru/academia/glubok.htm>>. – Дата доступа: 07.06.2013.
18. Карташев, А.В. Очерки по истории Русской Церкви. Т. 1 / А.В. Карташев. – М., 1991. – 704 с. [репр. изд.: Париж, 1959].

SUMMARY

The article is devoted to the establishment and development of historiography in the Russian church of the XIX century, its second half, the period when distinctive trends in the development and realization of church-historical issues appeared, and research investigations were embodied in dozens of fundamental works. Particular attention is paid to the fast in Greek, Latin and Slavic sources that were analyzed in detail.

Паступіў у рэдакцыю 18.02.2013 г.

УДК 930(476):274«1917/1941»

С.Ф. Веремеев,
аспірант кафедры історыі Беларусі БГПУ

ИСТОРИЯ ПРОТЕСТАНТСКИХ ОБЩИН БЕЛАРУСИ (1917–1941 гг.) В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

Повышение роли и значения религиозного фактора в жизни белорусского общества последних десятилетий способствует

изучению конфессиональной истории наших земель. Особый интерес со стороны исследователей вызывает история христианских церк-